

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
УСЕНКО ОЛЕНИ ЮРІЇВНИ
на тему
«Державна інвестиційна політика формування людського капіталу»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах людський капітал дедалі більше розглядається як головний драйвер сталого економічного зростання, національної конкурентоспроможності та соціальної стабільності. Зміщення акцентів із матеріальних ресурсів на знання, навички, інтелектуальний потенціал зумовлює необхідність переосмислення ролі держави у формуванні ефективної інвестиційної політики. Саме держава, володіючи значним регуляторним та фінансовим ресурсом, має створювати інституційні передумови для стратегічного інвестування у розвиток освіти, охорони здоров'я, науки, культури, соціального захисту – тих сфер, які безпосередньо впливають на якість людського капіталу.

В Україні тривалий час зберігається дисбаланс між задекларованими пріоритетами розвитку людини як ключового ресурсу й фактичними обсягами державних інвестицій у відповідні напрями. Недостатній рівень фінансування освітніх, медичних і наукових установ, слабка координація між секторальними політиками, відсутність дієвих механізмів оцінювання ефективності інвестицій у людський капітал посилюють виклики для економічного розвитку, зумовлюють відтік висококваліфікованих кадрів та поглиблюють регіональні диспропорції.

У такому контексті особливої значущості набуває розробка й впровадження державної інвестиційної політики нового типу, зорієнтованої на довгострокові ефекти й мультиплікативний вплив людського капіталу на економіку. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю теоретичного узагальнення та методологічного обґрунтування механізмів інвестування в людський капітал у межах державної політики, а також

адаптації світового досвіду до вітчизняних умов з урахуванням новітніх викликів і трансформаційних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програми, темами, планами. Роботу виконано відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2022 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки., схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 р. № 756-р; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.2020 р. №454, та наукової теми кафедри соціально-економічних наук Навчального-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Національна економіка та інфраструктурні проєкти» (реєстраційний номер 0120U104371).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, мають високий ступінь обґрунтованості, що досягається завдяки послідовному застосуванню наукових методів, логічній структурі дослідження та комплексності підходу до вирішення поставлених завдань. У роботі забезпечено органічне поєднання теоретичних і практичних аспектів аналізу, що дозволило не лише поглибити розуміння категорії людського капіталу в контексті державної інвестиційної політики, а й сформулювати авторські підходи до оцінювання її ефективності.

Результати дослідження ґрунтуються на системному аналізі широкого кола джерел – наукових праць провідних зарубіжних і вітчизняних учених, офіційної статистики, матеріалів міжнародних організацій, аналітичних звітів та нормативно-правових актів. Використання економетричних методів, зокрема кореляційно-регресійного аналізу та багатофакторного моделювання,

дозволило емпірично перевірити гіпотези, виявити закономірності впливу інвестицій на якісні параметри людського капіталу та економічне зростання, що забезпечило надійність зроблених висновків.

Формулювання практичних рекомендацій базується на результатах кількісного аналізу, а також на порівняльному аналізі міжнародного досвіду, адаптованого до українських умов. Таким чином, дисертаційне дослідження має високий ступінь обґрунтованості, а його висновки й пропозиції можуть бути використані як у науковій сфері, так і в практиці формування державної політики.

Наукова новизна. Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні державної інвестиційної політики як багаторівневого механізму стратегічного відтворення людського капіталу, в основі якого – синтез економічних, соціальних і гуманітарних чинників. На основі узагальнення сучасних тенденцій і загроз запропоновано оновлену концептуальну рамку, в якій людський капітал розглядається як цілісний ресурсний комплекс – когнітивний, демографічний, освітній, культурний – із високою чутливістю до інституційних змін.

Дослідження передбачає міжгалузеву інтеграцію освітньої, соціальної та міграційної політики в межах державного управління людським капіталом, при цьому особливий акцент зроблено на формуванні механізмів підтримки когнітивної активності населення, створення стимулів до інтелектуального зростання, збереження культурної тяглості та демографічної відтворюваності. Обґрунтовано, що держава має виступати не лише гарантом доступу до базових соціальних благ, а й творцем ціннісно насиченого середовища, здатного формувати високоякісний людський ресурс.

У роботі уточнено роль інвестиційної політики як важеля глибокої структурної перебудови: запропоновано інституційно-гуманітарний підхід до її формування, де інвестиції в освіту, науку, культуру та охорону здоров'я розглядаються як засіб формування нової моделі економіки – адаптивної,

інноваційної та соціально орієнтованої. Поглиблено методологію оцінювання людського капіталу: замість класичних розрахунків запропоновано вартісно-поведінкову систему, що враховує особистісні й суспільні аспекти самореалізації.

Окреслено модель стратегічного планування, в основі якої – поєднання компетентнісного, регіонального, інноваційного й демографічного підходів, здатних забезпечити гнучкість політики до зовнішніх викликів. Розроблено концепцію адаптації інвестиційної політики до умов освітньої та трудової міграції: сформульовано напрямки репатріації, підтримки освітніх інвестицій та інституціоналізації розвитку людського капіталу в межах національної економіки.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота побудована за логікою поступового розгортання наукового дослідження: від виявлення природи та функцій людського капіталу до моделювання конкретних механізмів реалізації державної інвестиційної політики у відповідній сфері. Робота містить вступ, три тематичні розділи, висновки, бібліографію та додатки. Кожен розділ виконує роль у формуванні загального наукового результату, поєднуючи теоретичні узагальнення з аналітичними спостереженнями та прикладними висновками.

У першому розділі авторка звертається до витоків теорії людського капіталу, розглядає її становлення як окремого наукового напрямку, зокрема під впливом технічної модернізації, підвищення ролі знань та зростання інтелектуальних вимог до праці. Особливої уваги надано роботам Т. Шульца та Г. Беккера, що сформували уявлення про людський капітал як ресурс, який потребує свідомих інвестицій. Авторка вказує на критичну роль позитивних зовнішніх ефектів та необхідність активної державної участі у забезпеченні доступу до освіти, охорони здоров'я та регуляторного середовища, здатного підтримати кумулятивний ефект соціальної мобільності.

Другий розділ базується на системному аналізі українського контексту. Розглянуто, як формуються інвестиційні потоки у сфері людського капіталу: через домогосподарства, державу, бізнес. Виявлено відмінності в мотиваційних установках і практиках. Проаналізовано зміни в структурі інвестицій у освіту й охорону здоров'я, а також проблеми інституційної доступності цих послуг. У розділі наведено приклади впливу кризових явищ (COVID-19, війна) на сталість соціальних інституцій. Економетричні розрахунки дозволяють продемонструвати значний економічний потенціал зростання державних витрат на людський капітал та показати, що ця інвестиція є ключовою для збереження національної економічної динаміки.

Третій розділ є кульмінацією дослідження. Тут авторка пропонує низку рішень для державної політики: від податкових пільг і програм стимулювання освітніх траєкторій до підтримки міграційної реінтеграції молоді, залучення іноземного досвіду та формування інноваційного середовища в освіті. Простежується ідея про необхідність гармонійного поєднання державного і приватного секторів у фінансуванні людського капіталу, а також про потребу в регіональній гнучкості інвестиційної політики. Практичні висновки підкріплені пропозиціями щодо перегляду існуючих механізмів планування, управління та оцінювання результативності інвестування в людський капітал у довгостроковій перспективі.

Практична значущість. Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що вони формують концептуальну та методичну базу для вдосконалення державної інвестиційної політики у сфері розвитку людського капіталу. Запропоновані у роботі підходи до формування адаптивної інвестиційної політики можуть бути використані органами державної влади при розробленні стратегічних документів соціально-економічного розвитку, зокрема у напрямках підтримки освіти, охорони здоров'я, науково-інноваційної діяльності та соціальної інтеграції. Зазначені результати дозволяють підвищити ефективність бюджетного планування, впровадити індикативну

модель оцінювання ефектів інвестицій у нематеріальні активи та адаптувати інвестиційні механізми до регіональних і демографічних викликів.

Одержані теоретико-прикладні положення можуть бути використані при формуванні механізмів державно-приватного партнерства, запровадженні податкових пільг для інвесторів у сферу людського капіталу, розвитку програм репатріації й стимулювання інноваційного підприємництва. Результати дослідження є придатними для інтеграції у процеси стратегічного управління в межах державних програм розвитку людського потенціалу, а також для удосконалення регіональної політики зайнятості, професійної підготовки та соціального забезпечення населення. Практична користь отриманих результатів підтверджується можливістю їх адаптації до цифрових інструментів державного управління та систем моніторингу сталого розвитку.

Повнота викладення у відкритому друку та апробація наукових положень дисертації. Результати дослідження викладено у 8 наукових працях, з яких 5 – статті у наукових фахових виданнях України; 3 – матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій – 3,15 друк. арк., з яких особисто авторові належить 3 друк. арк., що повністю відображають зміст роботи.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація є результатом самостійної наукової діяльності здобувача, у якій усі висновки та рекомендації мають належне теоретичне обґрунтування. У роботі дотримано принципів академічної доброчесності: використані ідеї, положення та результати інших авторів супроводжуються коректними бібліографічними посиланнями. Ознак академічного плагіату або неналежного запозичення чужих напрацювань у тексті дослідження не виявлено.

Зауваження до змісту дисертаційної роботи. Незважаючи на високий рівень опрацювання теми та належну структурованість дослідження, окремі положення роботи потребують додаткового уточнення, що зумовлює необхідність висловлення низки зауважень, спрямованих на посилення

аргументації, логічної послідовності викладення та методологічної завершеності дослідження:

1. У підрозділі 1.1 для ілюстрування логіки співвідношення між фізичним і людським капіталом використано діаграму (рис. 1.2), однак не подано жодного коментаря щодо структури, логіки або змісту цієї діаграми. Її згадка виглядає формальною, а потенціал візуального узагальнення — не реалізовано. Важливо принаймні коротко пояснити, які саме спільні чи відмінні елементи відображає діаграма, що охоплює кожна зона перетину, і як це корелює з викладеним теоретичним матеріалом. Інакше створюється враження, що ілюстрація є декоративною, а не аналітичною.

2. У підрозділі 1.2, де подано порівняльну характеристику понять «економічне зростання» та «економічний розвиток», після таблиці 1.3 приклади країн (Україна, Китай, Нігерія, Саудівська Аравія) подано без достатнього пояснення причин обраного саме цього набору країн. Було б доречно обґрунтувати, чому наведено саме ці приклади — наприклад, через типологізацію за критеріями: країна з перехідною економікою, країна-лідер реформ, ресурсна економіка тощо. Це дозволить уникнути враження довільного підбору прикладів і зробить аргументацію більш структурованою та методологічно виваженою.

3. Підрозділ 2.1 містить ґрунтовний огляд іноземних підходів (зокрема Джоргенсона — Фраумені, ОЕСР, Світового банку), однак майже не аналізується їхня релевантність для країн із високим рівнем тінізації ринку праці та обмеженою статистичною базою. Не порушено питання надійності застосування оцінок, побудованих на синтетичних профілях, у контексті української специфіки, включаючи нерівномірний доступ до якісної освіти та охорони здоров'я, регіональні диспропорції, воєнні втрати людського потенціалу тощо. Така критична рефлексія над контекстом застосування наданої методології підвищила б прикладну значущість дослідження і дала б змогу обґрунтувати потребу в адаптації або локалізації світових підходів до українських реалій.

4. У роботі не розкрито ризики та обмеження, пов'язані з імплементацією міжнародних підходів до розвитку людського капіталу в умовах країн із нестабільною соціально-економічною ситуацією, що ускладнює обґрунтування адаптаційної складової державної інвестиційної політики.

5. Незважаючи на системну класифікацію стратегічних підходів та наведення зарубіжного досвіду, у підрозділі 3.3 не здійснено критичного аналізу інституційних обмежень, з якими стикається Україна під час реалізації таких стратегій. Зокрема, не проаналізовано, наскільки поточний рівень координації між центральними та місцевими органами влади, фінансова децентралізація, ефективність використання міжнародної допомоги та якість державного управління дозволяють імплементувати комплексну політику розвитку людського капіталу. У результаті - рекомендації виглядають концептуально обґрунтованими, проте відсутня оцінка їх реалістичності в умовах воєнної економіки й обмежених бюджетних можливостей.

Наведені зауваження не мають принципового характеру та не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження. Вони можуть бути враховані авторкою в подальшій науковій діяльності з метою поглиблення окремих аспектів теми й удосконалення підходів до аналізу досліджуваних явищ.

Висновок. Наукове дослідження Усенко Олени Юріївни є цілісною та концептуально обґрунтованою працею, в якій гармонійно поєднано теоретичний аналіз і стратегічне бачення формування людського капіталу як пріоритетного напрямку державної інвестиційної політики в умовах структурних змін національної економіки.

Дисертаційна робота Усенко Олени Юріївни відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 507 від 03.05.2024, а її авторка заслуговує на

присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051
«Економіка».

Офіційний опонент:
доктор економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Української державної
льотної академії

Олександр ДЕМЧЕНКО